GLASÖGONEN

Vore det inte för glasögonen hade en stor del av jordens befolkning inte haft en självklar tillgång till böcker och tidningar. Vårt samhälle hade dessutom sett helt annorlunda ut om forskare och hantverkare, ja, alla som är beroende av sin syn i sitt arbete, varit tvungna att gå i pension så fort synen börjat svikta. Ändå betraktades glasögonen med misstänksamhet när de först dök upp i medeltidens Europa. Det ansågs omoraliskt att förbättra och korrigera människans syn, som var en del av Guds skapelse. Senare kunde glasögon förknippas med såväl godtrogenhet, förvirring och tanklöshet som kunskap och intelligens. Idag är glasögon ofta både moderiktiga och ett tecken på framgång. 1900-talets plugghäst, glasögonorm och nörd har fått revansch.

BERGKRISTALLER BLIR GLASÖGON

Att ett vattenfyllt glaskärl kan fungera som ett förstoringsglas var känt redan i antikens Grekland. Senare upptäckte man att slipade bergkristaller kunde användas på samma sätt. Den arabiske vetenskapsmannen Ibn al-Haytham, även kallad Al Basri, brukar tillskrivas idén med lässtenar, det vill säga att lägga bergkristaller direkt på texten för att förstora den.

Steget från bergkristaller till glasögon gick via Venedigs glashantverkare. På 1200-talet lärde de sig att tillverka fint och bubbelfritt glas som det gick att göra tunna glaslinser av. Linserna var konvexa, förstorande och hjälpte mot översynthet. Tillverkningen blev dyr och därför började på flera håll i Europa det venetianska glaset bytas ut mot halvädelstenen beryllium, som gett namnet åt brillor, ett annat namn för glasögon. Glasögon med konkava linser för de närsynta började tillverkas i Florens under 1400-talet. Staden blev ett centrum för glasögontillverkning.

Vi vet inte exakt vem som uppfann glasögonen. Men enligt de flesta källor dök de upp runt år 1285, bland munkar i Florens, Pisa och Venedig. I bland annat italienska krönikor från 1600-talet fick munken Alessandro di Spina äran. Dåtidens kunskap fanns samlad på klostren och munkarna var de som hade störst behov av synverktyg. Upptäcktsresanden Marco Polo skrev visserligen i sin bok *Beskrivning av världen* att han på 1270-talet såg äldre kineser använda en hållare med slipade linser när de skulle läsa. Det är dock svårt att veta om dessa uppgifter stämmer. På 1100-talet använde kineserna i alla fall mörka glasögon av rökfärgad kvarts. De bars av domare under rättegångar för att de inte skulle avslöja sina känslor.

BÖCKER OCH BRILLOR

När tryckta böcker började spridas från mitten av 1400-talet och fler fick tillgång till böcker blev glasögonen mer efterfrågade. Glasögonen bestod i slutet av 1200-talet av en slipad lins som satt i en sorts båge med handtag. Framåt mitten av 1300-talet nitades handtagen ihop så att glasögonen kunde klämmas fast över näsan. En bekvämare konstruktion, bygelglasögon som satt på näsroten, kom i början av 1400-talet. Masstillverkning av glasögon kom igång på 1600-talet i Nürnberg, där man började framställa glasögonbågar av tunn metalltråd med hjälp av handdrivna valsverk. 1694 uppfanns i England en industriell form av ytslipning av glas som dock inte

nådde resten av Europa förrän 150 år senare. Under 1700-talet blev glasögonen billigare och allt fler hade råd med dem.

År 1730 satte den brittiska optikern Edward Scarlett skalmar på glasögonen. Nästa steg var Benjamin Franklins bifokala glasögon från 1780. Han delade glasen i två delar och skapade på så sätt dubbellinser som korrigerade för både när- och översynthet.

OPTIKER

På 1800-talet köpte de flesta ännu sina glasögon av kringresande försäljare. Det var upp till var och en att välja styrka på sina glasögon. Många trodde dessutom att glasögon förebyggde problem med synen. Man skulle därför bära glasögon även om man hade bra syn. Det fanns dock läkare som menade att användningen av glasögon kunde ge svagare syn. Vetenskapliga synundersökningar blev vanliga först under 1900-talet, men forskare inom området optik började tillverka glasögon enligt läkares recept runt mitten av 1800-talet. Glasögonens kvalitet varierade stort, någon standard för utbildning av optiker fanns inte. I Sverige dröjde det ändå fram till 1950-talet tills en optikerutbildning infördes.

KONTAKTLINSER

Ett alternativ till glasögon är kontaktlinser. Universalgeniet Leonardo da Vinci tros vara den förste som kom på idén, men de tidigaste kontaktlinserna kom först på 1800-talet. De var klumpiga och besvärliga att använda, ögonen blev irriterade och man kunde bara använda dem några timmar åt gången. Kontaktlinser som bara täcker ögats hornhinna och flyter på tårvätskan tillverkades första gången 1950.

MODE OCH KÄNDISSKAP

Glasögon hjälper oss inte bara att se, de påverkar också hur vi ser ut. Numera är glasögon ett vanligt modetillbehör som ofta designats av kända modeskapare. Det gäller inte minst solglasögon, en vidareutveckling av glasögon som kom i början av 1900-talet. I USA framställdes kombinerade pilot- och solglasögon som användes av piloter under andra världskriget. Solglasögon blev populära på 1950-talet, när filmstjärnor som Greta Garbo, Marilyn Monroe och Audrey Hepburn gömde sig bakom dem både på film och i verkliga livet. Solglasögonen har kommit att symbolisera kändisskap och glamour, kända personer gömmer sig bakom stora solglasögon, precis som 1100-talets kinesiska domare gjorde.

Glasögon har blivit en vanlig accessoar och en identitetsmarkör. Många förknippar glasögon med framgång och kändisskap. Allt fler vill idag ha glasögon som inte korrigerar synen, så att även de med normal syn kan imponera med ett par designade glasögon. Dessa glasögon ingår i en privatpersons samling, som skänktes till Tekniska museet 2011.

